

ЗБЕРЕЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО БІЗНЕСУ

©2023 ТРЕТЯК В. П., ЧЕНЬ Ю.

УДК 338.24.021
JEL Classification: F63; M21

Третяк В. П., Чень Ю.

Збереження стійкості та визначення можливостей розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу

У статті розглянуто питання функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, їх розвитку в економічній, політичній та соціальній площинах в умовах високої невизначеності. Проаналізовано сучасний стан суб'єктів малого та середнього бізнесу та визначено можливості забезпечення їх стійкості та подальшого розвитку. Систематизовано підходи до визначення суб'єктів мікропідприємництва, малого, середнього та великого підприємництва відповідно до законодавства України. Зазначено основні параметри мікропідприємств, малих, середніх і великих підприємств. Виділено основні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні до початку війни, зокрема, відсутність дієвого механізму державної підтримки та захисту малого та середнього бізнесу, поширеність корупції, тінізацію бізнесу, рейдерство, недосконалість податкової системи, нерозвиненість страхування ризиків у бізнесі, необхідність підвищення соціальної відповідальності бізнесу тощо. Проаналізовано співвідношення суб'єктів господарювання та динаміку кількості діючих суб'єктів господарювання (великих, середніх, малих) в Україні у 2010–2021 роках. Надано висновки, що за вказаний період відбулося загальне скорочення кількості підприємств, при цьому частка МСБ у загальній кількості суб'єктів господарювання зберігається на рівні 99,97%. Зазначено, що в умовах повномасштабного російського вторгнення підприємства МСБ продовжують лишатися вагомим чинником стійкості держави. Підприємства МСБ є платниками податків, які Україна використовує на потреби безпеки й оборони. Проведено дослідження динаміки кількості зайнятих працівників у сфері малого та середнього підприємництва за останні десять років, що дає змогу зазначити зростання їх кількості до 81,5% до загальної кількості зайнятих працівників на 2021 рік. Визначено проблеми та виклики розвитку підприємницької діяльності в сучасній Україні, такі як руйнування, релокація, пошук і відновлення роботи на новій регіональній ніші ринкового сегмента, також пошук можливостей сплачувати податки, виплачувати заробітну плату, займатися волонтерством та отримувати дохід для власного розвитку. Запропоновано ряд напрямів державної політики задля збереження стійкості суб'єктів малого та середнього бізнесу: створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва; розширення доступу малого та середнього підприємництва до фінансування; спрощення податкового адміністрування для малого та середнього підприємництва; та підвищення конкурентоспроможності й інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва.

Ключові слова: бізнес, малий та середній бізнес, МСБ, сталий розвиток, підприємництво, управління.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-112-118>

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 17.

Третяк Вікторія Павлівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри управління та адміністрування, Навчально-науковий інститут «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (вул. Миросицька, 1, Харків, 61002, Україна)

E-mail: v.tretiak@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-8754>

Чень Юйсі – здобувач ступеня доктора філософії, здобувач кафедри управління та адміністрування, Навчально-науковий інститут «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (вул. Миросицька, 1, Харків, 61002, Україна)

UDC 338.24.021
JEL Classification: F63; M21

Tretyak V. P., Chen Y. Maintaining the Sustainability and Identifying the Development Opportunities for Small and Medium-Sized Businesses

The article discusses the issue of functioning of small and medium-sized businesses in Ukraine, their development in the economic, political and social spheres under conditions of high uncertainty. The current state of small and medium-sized businesses is analyzed and the possibilities of ensuring their sustainability and further development are defined. The approaches to the definition of entities of micro-entrepreneurship, small, medium, and large entrepreneurship in accordance with the legislation of Ukraine are systematized. The main parameters of micro-enterprises, small, medium, and large enterprises are specified. The main problems of the development of small business in Ukraine before the war are highlighted, in particular, the lack of an effective mechanism of the State support and protection of small and medium-sized businesses, the prevalence of corruption, the shadowing of business, raiding, and the imperfection of the tax system, underdevelopment of risk insurance in business, the need to increase the social responsibility of business, etc. The balance of economic entities and the dynamics of the number of operating economic entities (large, medium, small) in Ukraine in 2010–2021 are analyzed. It is concluded that during this period there was a general reduction in the number of enterprises, while the proportion of SMEs in the total number of economic entities remains at the level of 99.97%. It is noted that in the context of the full-scale Russian invasion, SMEs continue to be a significant factor in the stability of the State. SMEs are payers of the taxes that Ukraine uses for various security and defense needs. A study of the dynamics of the number of employed employees in the field of small and medium-sized enterprises over the past ten years is carried out, allowing to note an increase in their number to 81.5% of the total number of employees in 2021. The problems and challenges of the development of entrepreneurial activity in modern Ukraine are identified, such as destruction, relocation, search and resumption of work in a new regional niche of the market

segment, as well as the search for opportunities to pay taxes, pay wages, engage in volunteering, and receive income for their own development. The authors propose a number of directions of the State policy to maintain the stability of small and medium-sized businesses: creating a favorable environment for the development of small and medium-sized enterprises; expanding access to finance for small and medium-sized enterprises; simplification of tax administration for small and medium-sized enterprises; increasing the competitiveness and innovation potential of small and medium-sized enterprises.

Keywords: business, small and medium-sized businesses, SMEs, sustainable development, entrepreneurship, management.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 17.

Tretyak Viktoriia P. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Management and Administration, Educational and Research Institute «Karazin Business School» of V. N. Karazin Kharkiv National University (1 Myronosytska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: v.tretyak@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-8754>

Chen Yuxi – Graduate of the degree of Doctor of Philosophy, Applicant of the Department of Management and Administration, Educational and Research Institute «Karazin Business School» of V. N. Karazin Kharkiv National University (1 Myronosytska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

Вступ. Функціонування бізнесу в Україні із початком війни зазнало масштабних трансформацій – від закриття до виходу на нові ринки тощо. Безпекова й економічна криза створюють нові вимоги для збереження стійкості та визначення можливостей розвитку суб'єктів бізнесу, зокрема малого та середнього.

Мале та середнє підприємництво навіть в умовах війни стимулює ділову активність у країні, підтримує добробут, життєдіяльність підприємців і населення, зумовлює стійкість соціально-економічної системи держави. Саме тому пошук нових шляхів підтримки розвитку бізнесу в умовах невизначеності є важливим питанням для національної економіки України.

Постановка проблеми. Малий і середній бізнес є невід'ємним складником ринкової економіки, що сприяє вирішенню цілої низки соціальних, економічних та науково-технічних проблем суспільства. Задля забезпечення ефективного функціонування економіки України малий та середній бізнес повинен характеризуватися динамічністю, сприяти вирішенню проблем зайнятості населення, породжувати розвиток конкурентних відносин, забезпечувати зростання експортного потенціалу та наповнення внутрішнього ринку споживчими товарами та послугами. ВВП країни в значному ступені залежить від розвитку малого і середнього бізнесу.

Уряди багатьох країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку надають великого значення малим і середнім підприємствам, всіляко підтримують їхню діяльність. Важливим напрямом економічних реформ в Україні є також створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу, які є одним із дієвих засобів розв'язання першочергових соціально-економічних проблем.

До проблем розвитку малого бізнесу в Україні до початку війни вчені та практики відносили:

- відсутність дієвого механізму державної підтримки та захисту малого та середнього бізнесу;
- поширеність корупції, тінізацію бізнесу;
- рейдерство;
- недосконалість податкової системи;
- нерозвиненість інфраструктурної підтримки та розвитку малого підприємництва;
- значно дорогі кредитні ресурси;
- нерозвиненість страхування ризиків у бізнесі;

- необхідність підвищення соціальної відповідальності бізнесу [17].

Вирішення зазначених проблем мало на меті створення сприятливого середовища для розвитку та ведення бізнесу в Україні, що є необхідною передумовою досягнення країною більш високого рівня економічного розвитку та інтеграції до спільного ринку ЄС.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику розвитку малого та середнього бізнесу в Україні висвітлюють у своїх працях такі вчені, як: Дребот Н. П. [15], Дикань О. В. [4], Козак С. І. [13], Корягіна Т. В. [10], Лучик С. Д. [11], Ляпін Д. В. [8], Малік М. Й. [9], Миколишин М. М. [15], Олійник А. Г. [16], Осацька Ю. Є. [10], Ситник Н. С. [13], Стрілець В. Ю. [14], Табінський В. А. [10], Танчак Я. А. [15], Турчак В. В. [16] та інші.

Водночас чимало питань стосовно функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні, їх розвитку в економічній, політичній та соціальній площинах, в умовах сьогодення залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз стану суб'єктів малого та середнього бізнесу та визначення можливостей забезпечення їх стійкості та подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [2].

Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва [2].

Суб'єктами мікропідприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці;
- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності.

Суб'єктами малого підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці;

- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Основними параметрами, за якими підприємства визначаються як малі, середні та великі, є чисельність працівників та річний дохід. Параметри МСП наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Параметри мікропідприємств, малих, середніх і великих підприємств

	Мікропідприємство	Мале підприємство	Середнє підприємство	Велике підприємство
Кількість працівників	≤ 10 осіб	≤ 50 осіб	Компанії, що за своїми ознаками не можуть бути класифіковані як малі або великі підприємства	≥ 250 осіб
Річний дохід	≤ 2 млн євро	≤ 10 млн євро		≥ 50 млн євро

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

Малі та середні підприємства є важливим чинником соціальної стабільності в Україні, адже вони забезпечують зайнятість та доходи значного числа громадян. Вони формують значну частину доходів місцевих бюджетів. При цьому вони не так залежні від кон'юнктури зовнішніх ринків, а також гнучкі та швидко адаптуються до нових умов [17].

Мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки завдяки здійсненню таких функцій (рис. 1):

- формування конкурентного середовища. Допомогає створенню конкурентних відносин, оскільки є антимонопольним за своєю природою, що проявляється у різних аспектах його функціонування;
- надання гнучкості ринковій економіці. Оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку, що має особливе значення внаслідок швидкого прискорення науково-технічного прогресу, зростання номенклатури промислових товарів і послуг;

- сприяння швидкому розвитку НТП. Інноваційно-орієнтований розвиток малого та середнього бізнесу є джерелом сталого розвитку економіки держави;
- створення нових робочих місць. Відіграє суттєву роль у вирішенні проблеми зайнятості. Поглинання надлишкової робочої сили під час циклічних спадів і структурних зрушень економіки;
- пом'якшення соціальної напруги. Сприяє ослабленню властивої ринковій економіці тенденції соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ;
- формування середнього класу. Державний механізм сприяння формуванню середнього класу через розвиток МСБ в Україні здійснюється відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і сектору малого підприємництва.

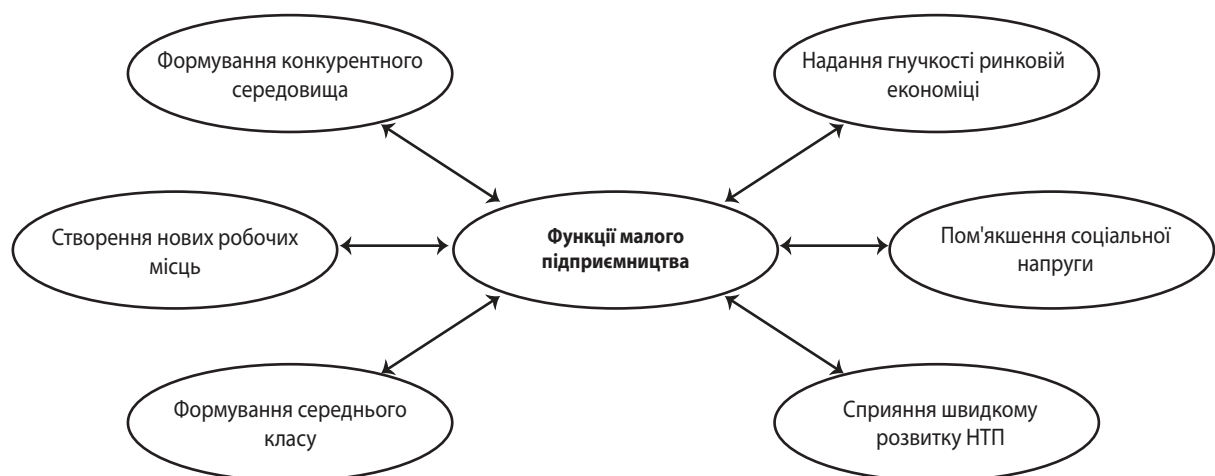

Рис. 1. Функції малого підприємництва

Джерело: сформовано авторами

Таким чином, мале підприємництво є невід'ємною частиною будь-якої ринкової господарської системи, без якої така економіка та суспільство загалом не можуть не лише розвиватися, а й існувати. Великий капітал, безумовно, визначає рівень науково-технічного та виробничого потенціалу, але основою розвитку з ринковою системою господарювання є мале підприємництво як найбільш масова, динамічна і гнучка форма ділового життя. Саме в секторі малого підприємництва створюється і функціонує досить велика маса національних ресурсів, яка є живильним середовищем середнього та великого підприємництва [1].

Зрозумілі та прозорі правила гри на ринку, чесна та передбачувана поведінка контролюючих органів, відсутність регуляторних бар'єрів є життєво необхідними для повноцінного розвитку підприємництва в країні та залучення інвестицій. І саме такі умови мають забезпечити ініціативи у сфері формування сприятливого бізнес-клімату.

Для обґрунтування основних передумов розвитку малих і середніх суб'єктів господарювання проведемо аналіз його стану за останні роки. В таблиці 2 наведено співвідношення суб'єктів господарювання (великих, середніх, малих) в Україні у 2010–2021 рр.

Таблиця 2

Співвідношення суб'єктів господарювання (великих, середніх, малих) в Україні у 2010–2021 рр.

Кількість суб'єктів / роки	Усього підприємств, од.	Великі підприємства, од.	Середні підприємства, од.	Малі підприємства, од.
2010	2183928	586	21343	2161999
2015	1974318	423	15510	1958385
2019	1941625	518	18129	1922978
2020	1973577	512	17946	1955119
2021	1956248	610	17811	1937827

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Динаміку кількості діючих суб'єктів господарювання (великі, середні та малі підприємства) у 2010–2021 рр. наведено на рис. 2.

Дані табл. 2 та рис. 2 свідчать, що за період 2010–2021 рр. має місце загальне скорочення кількості підприємств на 227 680 одиниць, при цьому частка суб'єктів малого та середнього підприємництва в загальній кількості суб'єктів господарювання характеризується такими показниками: 2020 р. – 99,97 %, 2021 р. – 99,97 %. На жаль, зараз бізнес

знав великих втрат. Але малий і середній бізнес був і залишається однією із найважливіших складових української економіки.

У 2021 році підприємства МСБ створювали близько 60 % національного ВВП, забезпечували близько 7 млн робочих місць та 40 % податкових надходжень.

В умовах повномасштабного російського вторгнення підприємства МСБ продовжують лишатися вагомим чинником стійкості держави. Підприємства МСБ є платника-

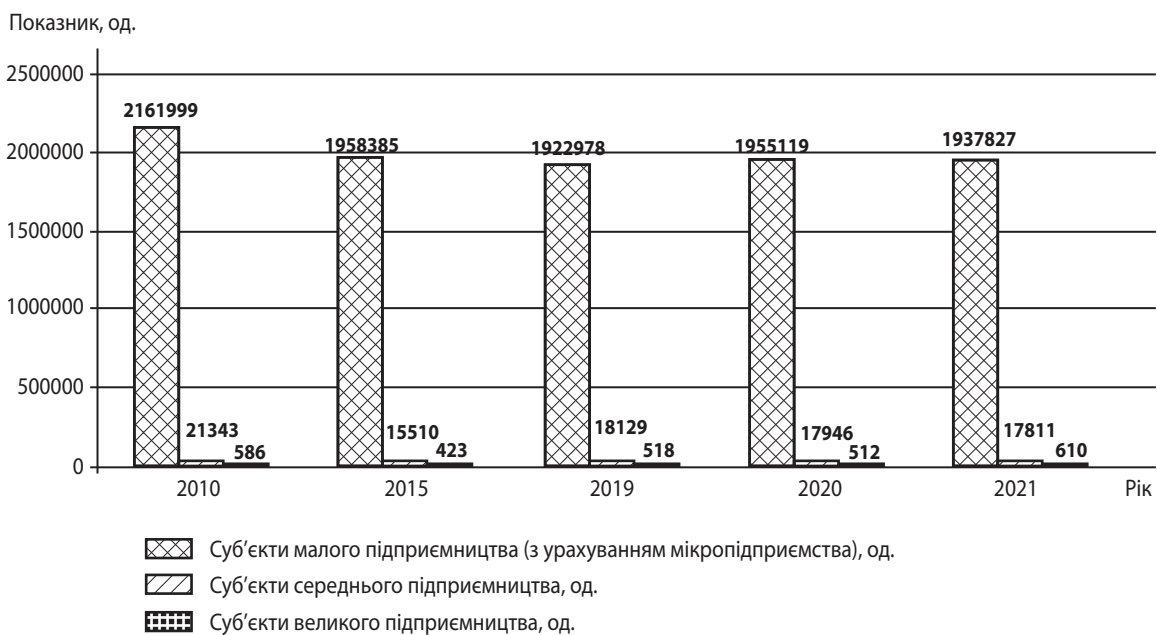

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств в Україні у 2010–2021 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

ми податків, які Україна використовує на потреби безпеки й оборони.

Це ще раз підтверджує, що саме МСП стимулює ділову активність у країні, забезпечує добробут підприємців, генерує становлення середнього класу населення, зумовлює стійкість соціально-економічної системи держави.

Одним із головних завдань розвитку малого і середнього бізнесу залишається питання зайнятості населення. Кількість зайнятих працівників у сфері малого та

середнього підприємництва у 2010–2021 роках наведено в табл. 3.

Аналіз кількості зайнятих працівників у сфері малого та середнього підприємництва у 2010–2021 рр. свідчить, що цей часовий відрізок характеризується зростанням їх кількості. Співвідношення зайнятих працівників у малому та середньому бізнесі становить 81,55 % до загальної кількості зайнятих працівників у 2021 р. В той час як у 2010 р. воно складало 77,72 %.

Таблиця 3

Кількість зайнятих працівників у сфері малого та середнього підприємництва у 2010–2021 рр.

Кількість зайнятих працівників, тис. осіб / роки	Усього	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства (з урахуванням мікропідприємств)	Фізичні особи – підприємці середнього підприємництва	Фізичні особи – підприємці малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва)
2010	10772,7	2400,3	3393,3	2164,6	20,5	2794,0
2015	8180,0	1708,6	2604,7	1576,4	28,0	2262,3
2019	9017,8	1608,3	3052,6	1746,6	37,1	2573,2
2020	8931,9	1574,6	3088,4	1703,1	34,8	2531,0
2021	8936,2	1648,7	2967,8	1775,2	32,0	2512,5

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

Малі та середні підприємства відіграють значну роль у зайнятості населення, виробництві певних товарів, науково-дослідних і науково-виробничих розробках, значення яких досить важливе з точки зору розширення ринку пропонуваного товарів і послуг, що, своєю чергою, активно стимулює виробничий процес з метою якнайшвидшого задоволення потреб попиту.

Аналітичне дослідження, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, містить аналіз ключових потреб і проблем українських підприємств МСБ в умовах війни і пропонує висновки, в якій спосіб можна сприяти стійкості самих підприємств МСБ [12].

До найпоширеніших проблем МСБ на початку повномасштабної війни й до сьогодні належить збій логістичних ланцюжків:

- порушення усталеної співпраці між підприємствами у процесі виготовлення товарів і послуг;
- порушення традиційних зв'язків між підприємцями та постачальниками;
- проблеми щодо транспортування товарів всередині країни та ввезення товарів з-за кордону.

Різні аспекти логістики відновлюються по-різному. З часом бар'єри у внутрішніх перевезеннях пом'якшилися, підприємці здобули досвід ввезення іноземних товарів до України. Економічні зв'язки, які вибудовувалися протягом років незалежності, поступово відновлюються [12].

Чи не найбільшою та найпоширенішою проблемою підприємств МСБ є інфляція та її наслідки. Об'єктивним наслідком цього процесу є зниження прибутків підприємств. Саме тому дуже актуальним для підприємців питанням є можливість залучення обігових коштів. Зважаючи на актуальність проблеми обігових коштів, функціонування

державних грантових програм і кредитування потребує регулярного внутрішнього моніторингу, оцінки проблем у їх здійсненні та можливостей роботи ці програми все більш доступними для споживачів [12].

Позитивним для забезпечення функціонування українського підприємництва є ініціативи уряду зі зменшення регуляторного навантаження, спрощення оподаткування для певних груп ФОПів. Це допомогло малим підприємцям зберегти більше операційних коштів у найтяжчі періоди.

Важливим фактором зміцнення економічної стабільності країни є активізація підприємницької діяльності, що в перспективі призведе до здатності ефективно протистояти зовнішнім загрозам, а отже, і забезпечити економічну безпеку [6].

Нинішні реалії підприємницької діяльності, такі як руйнування, релокація, пошук і відновлення роботи на новій регіональній ніші ринкового сегмента, також пошук можливостей сплачувати податки, виплачувати заробітну плату, займатися волонтерством та отримувати дохід для власного розвитку. Оскільки саме приватний власник сьогодні проявляє неймовірну резильєнтність, адаптивність і наполегливість щодо відновлення та стабільності власної діяльності.

Результати дослідження свідчать що 61 % малих підприємств продовжують свою економічну діяльність, незважаючи на війну, релокацію, зменшення обсягів та проблеми з логістикою. 91 % тих, хто вимушено припинив свою діяльність, – готові її відновити у найближчому майбутньому [5].

Малому та середньому бізнесу в Україні сприяє Фонд розвитку підприємництва (ФРП), мета діяльності якого полягає у забезпеченні фінансової та іншої супровідної під-

тримки приватних суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва в Україні. Досягнення основної мети ФРП здійснює переважно через операції з українськими банками, небанківськими фінансовими установами та іншими постачальниками фінансових послуг або подібними установами. ФРП працює над тим, щоб зберегти малий та середній бізнес в Україні під час війни. У рамках цієї роботи було запущено програму «Додай енергії своєму бізнесу». Питання доступу до дешевого фінансування МСБ – це дуже важливе питання, якщо говорити про стабільність нашої країни. Що таке малий та середній бізнес зараз: це, поперше, робочі місця. Робочі місця – саме те, що дозволяє бюджету України поповнити свій баланс. Офіційно оформлені працівники є платниками податків, і це дозволяє не тільки поповнювати бюджет нашої країни, а й надавати допомогу на лінії фронту. Ось чому вкрай необхідно зосередити свою увагу на підтримці МСБ [7].

Розвиток малого та середнього бізнесу має стати ключовим у плані розвитку економіки України, адже це є основний шлях до становлення ринково-інноваційної економіки. Також важлива його швидка реакція на попит, який постійно змінюється, вміння вловлювати потреби, що з'явилися, і реагувати негайною мобілізацією ресурсів. Це потребує формування ефективного механізму взаємодії між бізнесом і державою.

Висновки. Проведено аналіз стану малого та середнього бізнесу в Україні в довоєнний час, визначено проблеми українських підприємств МСБ в умовах війни. Задля збереження стійкості суб'єктів малого та середнього бізнесу державна політика повинна бути націлена на:

- створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього підприємництва;
- розширення доступу малого і середнього підприємництва до фінансування;
- спрощення податкового адміністрування для малого і середнього підприємництва;
- підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого і середнього підприємництва;
- посилення спроможності та підтримка МСБ у переході до сталості та диджиталізації.

Одним із найефективніших способів сприяння розвитку МСП є запровадження відповідних програм, що ґрунтуються на засадах реалістичного планування та бюджетування, а також підзвітності реалізації. Під час формування таких програм необхідно:

- налагодити ефективну комунікацію між владою та бізнесом;
- забезпечити дієву інформаційно-консультативну підтримку бізнесу;
- запровадити фінансову підтримку бізнесу, у т. ч. для стартапів;
- розробити механізм сприяння забезпеченню кадрами, насамперед за допомогою налагодження сталої співпраці бізнесу та навчальних закладів.

Також дієвою підтримкою розвитку МСП з боку держави повинні стати: консультаційні послуги, спрощення доступу до економічної інформації, тренінги та освітні програми, створення інфраструктури (бізнес-інкубаторів та бізнес-парків).

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу. *Банківська справа*. 2005. № 1. С. 74–82.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 57. С. 58–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_57_10
5. Економіка їде на захід: як рятується український бізнес від війни. URL: https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_ekonomika_ide_zahid_yak_ryatuietsya.html
6. Коробка С. В. Особливості релокації малого підприємництва в умовах війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. DOI: 10.54929/2786-5738-2023-7-04-14
7. Крок до виживання: успішний алгоритм збереження малого та середнього бізнесу під час війни. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/biznes-pid-chas-viyni-uspishniy-algoritm-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva-v-ukrajini-50328238.html>
8. Ляпін Д. В. Зміни у державній політиці розвитку малого підприємництва в Україні. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27 (2). С. 63–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpe_2012_27%28%29__11
9. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_6_12
10. Осацька Ю. Є., Корягіна Т. В., Табінський В. А. Державне регулювання малого підприємництва: проблеми та перспективи. *Економічний простір*. 2013. № 70. С. 93–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_70_11
11. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу: монографія / за ред. С. Д. Лучик. Чернівці: Технодрук, 2021. 400 с. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/1144/1144/content/monography/prob_persp_ms_b_2021.pdf
12. Проблеми та потреби українських підприємств малого та середнього бізнесу в умовах війни. URL: <https://rpr.org.ua/news/problemy-ta-potreby-ukrainskykh-pidpriyemstv-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-umovakh-viynu/>
13. Ситник Н. С., Козак С. І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26 (1). С. 83–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26%281%29__18
14. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2019. 457 с. URL: <http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/8544/1/Strilec%20Zabezpechennia%20rozvytku%20malyh%20pidpriyemstv.pdf>
15. Танчак Я. А., Дребот Н. П., Миколишин М. М. Підтримка малого підприємництва як фактор розвитку національної економіки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 2 (136). С. 73–78. DOI: 10.36818/2071-4653-2019-2-13
16. Турчак В. В., Олійник Л. Г. Стимулювання розвитку підприємництва на регіональному рівні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19 (3). С. 111–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19%283%29__25

17. Школенко О. Б., Терещенко Е. Ю., Шуляр Н. М. Покращення бізнес-клімату для розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. *Інфраструктура ринку*. Київ : НАУ, 2020. С. 45–51. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/45_2020_ukr/10.pdf

REFERENCES

Bilous, O. "Finansovi ta hroshovo-kredytni chynnyky investytsiino-innovatsiinoho rozvytku maloho ta serednyoho biznesu" [Financial and Monetary Factors of Investment and Innovation Development of Small and Medium-sized Businesses]. *Bankivska sprava*, no. 1 (2005): 74–82.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Dykan, O. V. "Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia" [Small Business Development in Ukraine: Problems and Ways of Ensuring]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2017. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_57_10

"Ekonomika ide na zachid: yak riatiuetsia ukraïnskyi biznes vid viiny" [The Economy Is Going West: How Ukrainian Business Is Saved from the War]. https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_ekonomika_ide_zahid_yak_ryatiuetsya.html

"Krok do vyzhyvannia: uspishnyi alhorytm zberezhenia maloho ta serednyoho biznesu pid chas viiny" [Step to Survival: A Success Algorithm for Small and Medium-Sized Business Survival in Wartime]. <https://biz.nv.ua/ukr/economics/biznes-pid-chas-viiny-uspishnyy-algorit-m-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriemnictva-v-ukrajini-50328238.html>

Korobka, S. V. "Osoblyvosti relokatsii maloho pidpriemnytstva v umovakh viiny" [Peculiarities of Small Business Relocation in Wartime Conditions]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriiia : ekonomika ta upravlinnia*, no. 7 (2023).

DOI: 10.54929/2786-5738-2023-7-04-14

[Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Liapin, D. V. "Zminy u derzhavnii politytsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini" [Changes in the State Policy of Small Business Development in Ukraine]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. 2012. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27%282%29__11

Malik, M. I. "Pidpriemnytstvo i rozvytok silskykh terytorii" [Entrepreneurship and Development of Rural Areas]. *Ekonomika APK*. 2016. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_6_12

Osatska, Yu. Ye., Koriahina, T. V., and Tabinskyi, V. A. "Derzhavne rehuliuвання maloho pidpriemnytstva: problemy ta perspektyvy" [State Regulation of Small Business: Problems and Prospects]. *Ekonomichniy prostir*. 2013. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_70_11

"Problemy i perspektyvy rozvytku maloho i serednyoho biznesu" [Problems and Prospects of the Development of Small and Medium-sized Businesses]. http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/nayka/monography/prob_persp_ms_b_2021.pdf

"Problemy ta potreby ukraïnskykh pidpriemstv maloho ta serednyoho biznesu v umovakh viiny" [Problems and Needs of Ukrainian Small and Medium-sized Businesses in Wartime Conditions]. <https://rpr.org.ua/news/problemy-ta-potreby-ukraïnskykh-pidpriemstv-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-umovakh-viiny/>

Shkolenko, O. B., Tereshchenko, E. Yu., and Shuliar, N. M. "Pokrashchennia biznes-klimatu dlia rozvytku maloho i serednyoho pidpriemnytstva v Ukraini. Infrastruktura rynku" [Improving the Business Climate for the Development of Small and Medium-sized Enterprises in Ukraine. Market Infrastructure]. http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/45_2020_ukr/10.pdf

Strilets, V. Yu. "Zabezpechennia rozvytku malykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka" [Ensuring the Development of Small Enterprises: Theory, Methodology, Practice]. <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/8544/1/Strilec%20Zabezpechennia%20rozvytku%20malykh%20pidpriemstv.pdf>

Sytnyk, N. S., and Kozak, S. I. "Rol maloho ta serednyoho biznesu na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy" [The Role of Small and Medium-sized Businesses at the Current Stage of Development of the Economy of Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2018. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_26%281%29__18

Tanchak, Ya. A., Drebot, N. P., and Mykolyshyn, M. M. "Pidtrymka maloho pidpriemnytstva yak faktor rozvytku natsionalnoi ekonomiky" [Small Business Support as a Factor in the Development of the National Economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 2(136) (2019): 73–78.

DOI: 10.36818/2071-4653-2019-2-13

Turchak, V. V., and Oliinyk, L. H. "Stymuliuвання rozvytku pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni" [Stimulating the Development of Entrepreneurship at the Regional Level]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*. 2018. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19%283%29__25

Стаття надійшла до редакції 06.08.2023 р.